

je, nejsou to teorie. Péče je koncept. Může ovšem existovat mnoho podob péče, které naplňují kritéria konceptu péče. Feudální vztahy zahrnovaly péči, i když ne v podobě, kterou by dnes lidé přijali. Každá společnost poskytuje péči, nejlepší bude ovšem taková péče, která je v souladu s ostatními společenskými hodnotami („žít ve světě co nejlépe“)¹. Proto tedy v demokratické společnosti bude nejlepší pečující demokracie.

Zuzana Uhde: *Pečující demokracie* je název vaší nejnovější knihy. Můžete vysvětlit, jak chápete pečující demokracii? Jak jste se zmínila, žádoucí podoba péče je taková, která je v souladu s dalšími společenskými hodnotami. V perspektivě současného mezicivilizačního a mezikulturního dialogu se ukazuje, že demokracie není univerzální hodnotou. Uvažujete tedy o pečující demokracii jako o specifickém uspořádání pro západní model modernity? A jak je to spojeno s národním státem, vezmeme-li v úvahu situaci, kdy národní státy ztrácejí svůj vliv v porovnání s globálními ekonomickými aktéry? Uvažujete o tom, že by pečující demokracie překračovala hranice národních států? A jak v tomto rámci chápete odpovědnost vůči potřebám druhých na globální úrovni?

Joan Tronto: Pečující demokracie předpokládá dvě věci: demokracie se musí stát více pečující a péče se musí stát demokratičtější. Tvrdím, že péče v jakékoli společnosti je strukturována v souladu s dalšími společenskými hodnotami. Ale zatímco „demokracie“ není univerzální hodnotou (a rozhodně ne, pokud chápeme demokracii jako druh západní moderní vlády), jsem přesvědčena, že důstojnost pro všechny – což chápu jako základní logiku demokracie – je univerzální. Význam je různý v odlišných kontextech, ale pochopení pečující demokracie se odvíjí od předpokladu, že: a) všichni lidé potřebují péči a poskytují péči; b) přehlížení pečujících aktivit musí být přehodnoceno ve všech společnostech, a to jak z politické, tak z filosofické perspektivy.

Pečující demokracie je do určité míry spojena s národním státem, ale já rázím tezi, že politiky péče musejí vycházet z pozornosti vůči druhým a musí na ně navazovat zodpovědnost za péči. Tato zodpovědnost se také mění a dnes se stala transnacionálnější. Národní stát skutečně ztrácí část svého vlivu, část může ale také získat zpět. Měl by zajistit, že se všem občanům i návštěvníkům dostane péče a že bude s pečujícími zacházeno s respektem, což jsou důležité cíle jak pro lidi žijící v daném státě, tak pro ostatní.

Zuzana Uhde: Různé směry teoretického uvažování o péči rozšiřují v odpovědi na postupující globální interakce svůj analytický rámec. Péči chápou jako koncept, který může inspirovat uspořádání globálních společenských vztahů. Nicméně někteří kritikové a kritičky upozorňují, že péče nemůže být všeobecným konceptem, na kterém je možné založit teorii globální společnosti, tato teorie podle nich musí být rozpracována na základě obecnějšího konceptu. Například

třetí a čtvrtá generace kritických teoretiků a teoretiček pracuje s konceptem uznání, který podobně jako péče vychází ze vztahové ontologie a kontextuálního pojetí sociálních vztahů, péči potom chápou jako jeden aspekt uznání. Na Vaši práci se můžeme dívat jako na výjimku mezi teoretiky a teoretičkami péče, protože uvažujete o spravedlnosti a demokracii ve spojení s feministickou teorií péče, které by měly společně tvořit východisko pro zkoumání sociálního uspořádání jak na lokální, tak na globální úrovni. Jakou rovinu obecnosti připsujete konceptu péče?

Joan Tronto: Péče je koncept, nikoli teorie. Ani uznání není teorie, ale koncept. Například existuje druh uznání v Hegelově interpretaci vztahu pána a raba, což však není druh uznání, který bychom podporovali v demokratické společnosti.

Podle mého názoru se musí uznání jako kritický koncept vypořádat s určitým problémem. Potřebuje vyřešit přetrvávající předpoklad, že východiskem filosofického zkoumání je jáství. Může se zdát divné, že na to upozorňuji, protože uznání jako koncept vychází z požadavku „druhých“ na uznání. Ale skutečnost, že tito byli označeni od začátku „druhými“, předpokládá, že jáství, vůči kterému jsou „druhými“, je vlastním předmětem sociálního myšlení. Tento problém nemůže být vyřešen. Péče je blíž svým základům v takové feministické teorii, která jako jeden z prvních epistemologických kroků provádí „decentralizaci“ jáství a poté nahlíží na sociální svět. Péče začíná uprostřed všeho, není zde začátek, žádný správný „výchozí bod“. Ale tento výchozí bod bylo často složité si odmyslet, to je důležitý argument ve prospěch péče.

Zuzana Uhde: Péči chápou jako intersubjektivní praxi, což znamená, že vztahy ontologicky předcházejí individuálnímu subjektu. A podobně uznání je intersubjektivní vztah, který ontologicky předchází individuálnímu subjektu. Nejsou východiskem vaší teorie pečující vztahy?

Joan Tronto: Pečující vztahy jsou východiskem, ale tento výchozí bod je kdekoli a všude. Sami sebou jsme ve vztazích s druhými. Ačkoli je uznání intersubjektivní, vychází z existence a problémů jáství, které je schopno vztáhnout se k druhým, takže uznání je vždy do určité míry seberefekčním pohledem. Tento způsob myšlení chápou jako nevyhnutelně spjatý s přístupem, který se snaží nalézt východisko pro vzájemný vztah. Naproti tomu vztahová etika podobně jako etika péče předpokládá, že etické otázky musejí být uchopeny uprostřed dění, není možné se vrátit zpět k jednoduššímu, čistému, abstraktnímu způsobu pojetí vztahů, které vynechává současnou komplexitu.

Zuzana Uhde: V našem každodenním životě, včetně pečujících vztahů, zažíváme působení globalizace. Výzkumná pozornost je soustředěna na rostoucí počet domácích pracujících, často migrantek, které zdánlivě umožňují emanci-

paci zejména finančně zajištěných žen. Toto uspořádání ale reprodukuje tradiční genderovou dělbu práce a rovněž rasovou a třídní dělbu zodpovědnosti za péči, nyní na transnacionální úrovni. Emancipace některých žen, tak, jak je dnes prosazována – kterou nazývám deformovanou emancipací – je vnitřně spojena se strukturami globálních nerovností. Ačkoli se některé výzkumnice dívají na fenomén nájemních domácích pracovníků jako na nevyhnutelný jev, vy jste formulovala kritiku těchto vztahů jako ze své podstaty nespravedlivých a protikladných k feministickému úsilí o spravedlnost. Váš pohled vyzývá feministky, aby se znovu zamyslely nad tím, v jakém světě chceme žít. Mohla byste načrtnout, jak si takovou reálnou utopii představujete?

Joan Tronto: Často jsem překvapena, jak zřídka se vracíme k počátkům tohoto problému. Ženám je stále připisována pečující práce. Myšlenka, že „emancipace“ žen od domácí práce (nebo řečeno jazykem sociálních politik začlenění žen mezi pracovní sílu) je řešením problému nerovností žen a mužů, vychází z deformovaného pohledu, který přehlíží význam a potřebu péče. Řešením je nové promyšlení poskytování péče tak, aby byla péče rozdělena mezi všechny občany, muže a ženy, bohaté a chudé, všichni by měli mít svůj díl. Když má někdo možnost se tomu vyhnout, znamená to, že to za něj musí udělat někdo jiný.

V tomto aspektu „reálná utopie“ není tak daleko: tuto diskusi můžeme v demokratických společnostech začít. To také vyžaduje podívat se, jak péče funguje jako kritika neoliberalního ekonomického řádu, ve kterém by měly být potřeby každého naplněny prostřednictvím trhu a za peníze. Péče před nás klade výzvu postavit do centra lidského života něco jiného než ekonomické jednání. Tento posun v pohledu na svět klade řadu otázek a otevírá další možnosti.

Zuzana Uhde: Současnou situaci jste popsala jako nepečující, pramenící z nepozornosti a neochoty lidí věnovat pozornost druhým a jejich potřebám. Odkud pramení tato nepozornost a neochota? Jaké sociální struktury utvářejí nepozornost a neochotu a jaký je jejich vztah ke kapitalismu?

Joan Tronto: Kapitalismus – se svou logikou odcizení, útlakem pracujících a sledováním zisku – je velkou částí problému. Ale jde to dál: kapitalismus narušil rodinu a tradiční způsob života, pečující činnosti jsou dokonce stále častěji ztrženy. Chybí prostor pro veřejnou diskusi, zrychluje se práce, obklopuje nás masová konzumní společnost – všechny tyto struktury moderního života odvracejí lidi od pozornosti vůči druhým. Samozřejmě některé individuální psychologické odlišnosti vedou určité lidi k tomu, že jsou vnímavější k druhým. Ale když se zamyslíme nad tím, jak velmi jsou tyto odlišnosti genderově ovlivněné, spatříme genderovou strukturu, která je utváří. Na tuto otázku neznám úplnou odpověď. Jsem si ovšem docela jistá, že pokud začneme uvažovat o tom, jak restrukturovat instituce, aby se staly více pečujícími, uděláme velký krok vpřed.

Literatura

- Held, V. (ed.) 1995. *Feminist Morality. Transforming Culture, Society, and Politics*. Chicago: University of Chicago Press.
- Tronto, J. C. 1987. „Beyond Gender Difference to a Theory of Care.“ *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, Vol. 12, No. 4: 644–663.
- Tronto, J. C. 1994. *Moral Boundaries. A Political Argument for an Ethics of Care*. New York, London: Routledge.
- Tronto, J. C. 2013. *Caring Democracy. Markets, Equality, and Justice*. New York, London: New York University Press.

Překlad © Zuzana Uhde, 2014

© Joan Tronto, Zuzana Uhde, 2014

© Sociologický ústav AV ČR, v. v. i.

Poznámky

1 Tronto zde cituje část své definice péče, kterou spolu s Berenice Fisher formulovala: „Na nejobecnější úrovni navrhuje na péči nahlížet jako na aktivitu druhu, která zahrnuje vše, co děláme, abychom udržovali, zachovávali a spravovali náš „svět“ tak, abychom v něm mohli žít co nejlépe. Tento svět zahrnuje naše těla, naše jáství, naše prostředí, což se vše snažíme propojit v komplexní síť udržující život.“ (Tronto 1994: 103).

PROTI PRACOVNEJ ETIKE / ĽUBICA KOBOVÁ

WEEKS, KATHI. 2011. *THE PROBLEM WITH WORK: FEMINISM, MARXISM, ANTIWORK POLITICS, AND THE POSTWORK IMAGINARIES*. DURHAM, LONDON: DUKE UNIVERSITY PRESS.

Štátne politiky týkajúce sa rodu a práce poznajú okrem rodového mzdového rozdielu vari len jedno väčšie zaklínadlo – je ním zosúladaovanie rodinného, pracovného a súkromného života. Sú tieto politiky všetkým, čo si možno v danej oblasti predstaviť? Aká je vôbec naša schopnosť predstavovať si usporiadanie pracovného a toho ostatného života? Nezmrštila sa na to, čo možno odôvodniť užitočnosťou v budovaní hospodárskeho rastu? Diagnóza súčasného feministického i nefeministického myslenia o práci, ktorú v knihe *The Problem with Work* ponúka Kathi Weeks, profesorka ženských štúdií na Duke University, nie je utešená. Napriek tomu, že predovšetkým autonomistický marxizmus a z neho vychádzajúce feministické hnutia a koncepcie významne kritizovali povahu námezdnnej práce, toto vedenie je v dnešnom štátnom feminizme zabudnuté. Podľa Weeks však treba rozvíjať utopické myslenie o práci, ktoré sa pravdepodobne nebude môcť stať v súčasných politicko-ekonomických konšteláciách štátnou politikou, zato nám ale umožní predstavovať si súčasnosť aj budúcnosť našich životov inak.

Weeks v svojej práci postupuje tak, že najskôr identifikuje vládnu ideológiu práce – pracovnú etiku. Ďalej tvrdí, že aj mnohé marxistické prúdy presadzujú produktivizmus a v zásade jedinou marxistickou protitradíciou, z ktorej možno vyjsť, je autonomizmus vyrastajúci z operaizmu spolu s autonomistickým feminizmom. Východiskom týchto hnutí a škôl je odmietnutie práce – v minulosti stelesnené v hnutí za mzdu za prácu v domácnosti, v súčasnosti žijúce v koncepcii nepodmieneného základného príjmu a úsilia o kratší pracovný čas. Weeks nalieha, aby sme preťali vzťah

medzi zásluhami a príjmom a ľudí tak oslobodili od dlhého pracovného času. Menej času stráveného v práci však podľa autorky nemá byť kompenzované väčším množstvom času stráveného s rodinou. Weeks kritizuje ideológiu rodinných hodnôt, ktorá sa podľa nej vyvíjala ruka v ruke s pracovnou etikou. Oslobodenie od práce je oslobodenie pre akúkoľvek tvorivú činnosť, čokoľvek, čo človeku robí radosť, naplňuje ho. Svoju víziu – napriek tomu, že nadväzuje na mnoho starších i novších manifestov či teoretických prác – považuje za utopickú. Záverečná kapitola načrtáva, prečo by mala byť utopickosť želateľnou črtou sociálno-politického, aj feministického myslenia.

V prvej kapitole autorka podrobne analyzuje celok pracovnej etiky, ktorá sa od „klasickej“ protestantskej etiky rozvinula cez priemyselnú fordistickú po postindustriálnu postfordistickú etiku. Zároveň skúma aj to, ako táto etika slúžila emancipačným hnutiam, včítane ženského hnutia. Vychádzajúc z Webera, Weeks konštruuje „komplex meniacich sa tvrdení, ideálov a hodnôt“ (s. 38), ktoré zjednávali súhlas s množstvom a charakterom práce – rekonštruuje teda pracovnú etiku. V nej identifikuje päť antinómií: súbežnú racionalitu aj iracionalitu pracovného úsilia, súbežnú propagáciu výrobných aj spotrebných hodnôt, súbežné podporovanie individuálnej nezávislosti a sociálnej závislosti. Dve z antinómií pracovnej etiky vyplývajú z dejín zápasov o uvedené etické prikázania – pracovná etika totiž slúži ako nástroj podriadenia aj ako nástroj odporu voči podriadeniu, a tiež ako mechanizmus vylúčenia istých skupín obyvateľstva spod spoločenstva, aj ako mechanizmus

GLOBÁLNÍ SOCIOLOGIE V NEROVNÉM SVĚTĚ: ZPRÁVA Z 18. SVĚTOVÉHO KONGRESU MEZINÁRODNÍ SOCIOLOGICKÉ ASOCIACE / Blanka Nykllová¹

Od 13. do 19. července se v japonské Jokohamě uskutečnil 18. světový kongres Mezinárodní sociologické asociace (ISA) s názvem Tváří v tvář nerovnému světu: Výzvy světové sociologii. Kongres byl výjimečný hned v několika ohledech: zúčastnil se jej rekordní počet delegátů a delegátek ze zatím největšího počtu zemí (ač vzhledem k zaměření kongresu paradoxně převážně z bohatých zemí globálního Severu), poprvé v Asii (ovšem v zemi geograficky, ale ne finančně dostupné sociologům/socioložkám z většiny ostatních asijských zemí) a především se jednalo o poslední kongres uskutečněný pod vedením Michaela Burawoye. Novou prezidentkou ISA se stala Margaret Abraham z Hofstra University v USA.

Právě tato změna, stejně jako celkové zaměření kongresu, si zaslouží pozornost, a to i proto, že představení programu tak rozsáhlé akce z pohledu účastnice kongresu bude jinak nutně kusé, vedené specifickým odbornými zájmy, ale i prostou zvědavostí. Hned v úvodu svého uvítacího dopisu delegátkám a delegátům kongresu Michael Burawoy vysvětlil zaměření se na rostoucí (především ekonomickou) nerovnost ve světě a reakce na ni: sociální hnutí ve všech svých současných formách (od arabského jara přes hnutí Indignados na jihu Evropy, hnutí Occupy až po např. environmentalistické hnutí v Japonsku) pohánějí „tržní síly zmocňující se pracovní síly, světa financí i přírody tím, že vedou k prekaritě, zadluženosti a ekologické degradaci“. Právě studium sociálních hnutí, a to i v jejich xenofobní a konzervativní podobě, jinými slovy reakce na (podle M. Burawoye) jednoznačně se zhoršující celosvětovou sociální situaci, proto tvořilo hlavní zaměření celého kongresu. Odcházející prezident ISA podrobně představil svou kritiku nejen ros-

začlenenia doňho. Obsiahlosť tejto charakterizácie pracovnej etiky sa naplno ukazuje, keď Weeks rekonštruje náš dnešok, náš vzťah k práci, k tej, ktorú máme, i ktorú nemáme. Práca sa totiž stala základným aspektom subjektivity a prepleťanie pracovnej identity a našej „ľudskosti“, vari nikdy nebolo intenzívnejšie než v zamestnaniach, ktoré vyžadujú kreativitu, disciplinovanie vlastnej emocionality a posilňovanie komunikačných schopností. Weeks rozkrýva históriu profesionalizmu a jeho rozširovanie do čoraz širších oblastí práce. Práca, tvrdí autorka spolu s André Gorzom, je toho z hľadiska sociálnej kohézie či sociálnej identity schopná poskytnúť čoraz menej, jej nástojčivý nárok je však vďaka dominantnej pracovnej etike veľmi silný. Napriek tomu, že pracovná etika sa javí byť nepriestrelná, Weeks tvrdí, že jej založenie v antinómiách (trvalých protikladoch, ktoré nemôžu nájsť dialektického rozriešenie) sľubuje aj jej destabilizáciu.

Ak v prvej kapitole Weeks kritizuje okrem iného produktivistické ciele kapitalizmu, v druhej kapitole ukazuje na to, že ani marxistické myslenie nebolo schopné sa od produktivizmu vychýliť, a tak predstava socialistickej modernizácie aj humanistický marxizmus ho bezvýhradne podporovali. Komunizmus má byť len plnou realizáciou produktívneho potenciálu výrobných síl – síce v kontexte zmien výrobných vzťahov, ale bez zmeny výrobných prostriedkov a výrobného procesu. Druhom romantizovania produktivity je aj humanizácia práce – presnejšie lepšia, neodcudzená práca, ako ju tematizuje napríklad Erich Fromm v *Obraze človeka u Marxa*. Spomedzi feministiek, ktoré sa klonia k tejto alternatíve, Weeks spomína Mariu Mies a Nealu Schleuning. Za hlavný problém ich práce nepovažuje ani tak zhodnotenie reprodukčnej práce, ktorá sa má dokonca stať druhom kreativity a sebavyjadrenia, ale to, že zväzujú individuálnu spotrebu s individuálnou výrobou – obraz v dnešných spoločnostiach prakticky nepredstaviteľný. Oproti uvedeným dvom marxistickým koncepciám stavia autorka auto-

nomistický marxizmus, ktorý číta predovšetkým Marxove *Grundrisse*. Triedny boj, v slovensko-českých kontextoch vari ešte stále obávaný koncept, je východiskom autonomizmu a neznamena nič iné než dôležitosť antagonizmu medzi pracou a kapitálom. Tieda ako taká nie je obmedzená na priemyselný proletariát, ale „komponuje“ sa. Zo zapojenia ľudí do kapitalistického systému prostredníctvom námezdnnej práce autonomistický marxizmus vyvodzuje odmietnutie práce, t.j. oslobodenie sa od nej ako od ideológie, od práce ako princípu reality a racionality (Baudrillard).

V akej situácii sa – berúc do úvahy autonomistický marxizmus – nachádza feministická kritika? Podľa Weeks musí uznať neplatenú prácu v domácnosti ako spoločensky nutnú prácu a spochybniť jej nerovné rozdelenie. Zároveň však ale musí trvať na tom, že len jej rovnomernejšie rozdelenie nestačí – potrebné je preorganizovanie vzťahu medzi reproduktívnou a námezdnu prácou. Pre tento politicko-teoretický pohyb hľadá Weeks inšpiráciu či základ v hnutí za mzdu za prácu v domácnosti. Na jej uchopení tohto hnutia, ktoré na konci 60. rokov vzniklo v Taliansku a šírilo sa aj v ďalších európskych krajinách, je špecifické to, že ho číta z dvoch hľadísk – z hľadiska politickej perspektívy a provokácie. Koncept mzdy za prácu v domácnosti je namierený proti produktivistickému hodnoteniu práce v domácnosti a nesnaží sa ju moralizovať, robiť z nej „cnosť“. Ak je námezdny vzťah, ako tvrdia autonomisti, dominantným spôsobom, ktorým sa individua začleňujú do kapitalistického spôsobu spolupráce, tak v prípade mzdy za prácu v domácnosti mzda bude zviditeľnením tejto skrytej a nevyčíslenej práce. Mzdy za prácu v domácnosti tak podľa Weeks boli realistickou reformnou požiadavkou, ale aj politicky imaginatívnou požiadavkou, ktorá prácu v domácnosti demýtizovala, denaturalizovala a jej prostredníctvom usilovala o mapovanie, reprezentáciu ťažko uchopiteľného celku platennej a neplatennej práce. Mzdy za prácu v domácnosti však fungovali aj ako provokácia, ktorá performatívne utvárala

toucích nerovností a jejich původců, ale i kritiku představy, že nastalou situaci, která vykazuje příznaky dalšího zhoršování, má řešit ekonomie spíše než sociologie. V opozici k takovým přesvědčením Burawoy definuje poslání soudobé sociologie vycházející nejčerstvěji z postkoloniálních a feministických studií stavících se proti „tržnímu fundamentalismu“ nejen v rámci globálního Jihu, historicky ale i ze samotných počátků sociologie, vysvětlující a kritizující sociální nerovnosti. Novým posláním by mělo být vytváření pout napříč naším nerovným světem. Nemá se jednat o vytvoření nového univerzalizmu, ale spíše o propojení mnohočetných jednotlivostí, stejně jako nejde o boj proti trhům, ale pouze proti rozpínavosti jejich principů do všech oblastí lidské činnosti.

Dnes již bývalý prezident a obhájce veřejné sociologie v úvodní přednášce o možnostech a závazcích analýzy nově vznikajících sociálních hnutí reagoval na soudobé kritické ekonomické analýzy nerovnosti (Piketty 2013) s teoretickým vhladem z oblasti sociologie (Polanyi 1944). Ani zde tedy nevybočil z očekávaného rámce – doslova vyzval ke spojení sociologů a socioložek světa, neboť nestojíme mimo společnost. Tato výzva pak rezonovala během předávání ceny za excelenci v sociologii (Award for Excellence in Sociological Research and Practice), jejímž historicky prvním nositelem se stal Immanuel Wallerstein. Při přebírání ceny Wallerstein neopomněl zdůraznit propojenost výzkumu a žitého života, ale i umělost dělení sociálních věd na vyhraněné disciplíny.

Neméně zajímavé byly i přednášky přednesené hosty pozvanými Michaelem Burawoyem na závěr celého kongresu před vyhlášením nové prezidentky ISA. Výběr řečníků a řečnice byl veden snahou představit zcela konkrétní podoby angažované globální sociologie, jež se již dnes aktivně staví právě proti tržnímu fundamentalismu kritizovanému v Burawoyově úvodní přednášce.

Prvním řečníkem byl Erik Olin Wright, který se zaměřuje na možné vývojové trajektorie s důrazem na rovnost. Ačkoli se, především ve světle úvodní Burawoyovy přednášky, může zdát, že se nutně jedná o utopie, neboť současný globalizovaný kapitalismus

svoj politický subjekt v podobe rôznych subverzívnych aktivít a kolektívov.

Cieľu menšej závislosti jednotlivcov na systéme mzdy však podľa Weeks v súčasnosti viac než mzda za prácu v domácnosti prospeje nepodmienený základný príjem. V dnešnej situácii, kedy je ťažké určiť, za čo človek dostáva zaplatené a za čo už nie, čo je ešte zahrnuté v námezdnom vzťahu a čo už nie, je nepodmienený základný príjem zviditeľnením práve tejto problematickej skutočnosti. Nepodmienený základný príjem predovšetkým uznáva, že všetci občania a občianky svojím spôsobom prispievajú k rozvoju spoločnosti. Nepodmienený základný príjem by mal tiež poskytovať priestor pre menšie pracovné zaťaženie a možnosť chcieť niečo iné, súhrnne povedané experimentovať so životným štýlom. Za podstatný prínos nepodmieneného základného príjmu Weeks považuje to, že berie do úvahy premeny práce v postfordizme (pomerne arbitrárne určovanie výšky miezd) a môže poskytnúť istotu v časoch ekonomickej nestability.

Weeks načrtáva dva možné konkrétne prúdy feministického hnutia proti dominantnej pracovnej etike. Jedným je hnutie za nepodmienený základný príjem a druhým je skrátenie pracovného času. Tu pripomína, že boj za kratší pracovný čas patrí do tradície boja pracujúcich a podobne ako pracujúci na začiatku 20. storočia žiadali 8 hodín na prácu, 8 hodín na oddych a 8 hodín „na to, čo chceme my“, je potrebné aj dnes bojovať za 6-hodinový pracovný čas. Odmieta však logiku politik „zosúladovania“, ktoré sú založené v rodine ako ústrednej hodnote a často argumentujú potrebou pracovného odľahčenia preto, aby neutrpel „zdravý vývoj detí“. Čas mimo platenej práce má byť časom pre rozvíjanie intímnych vzťahov, kultúrnych, sociálnych, politických projektov. Weeks pripomína, že analýzy pracovného dňa a pracovného času musia brať do úvahy nielen platenú prácu, ale aj spoločensky nutnú neplatenú prácu. Skrátenie pracovného času teda musí kalkulovať aj s touto reproduk-

tívnou prácou. Ak by tak nerobilo, opakovalo by problém modernistického aj dnešného neoliberálneho produktivismu – dvojité záťaž žien. Je možné, že reorganizácia pracovného času by vytvorila iné subjekty než tie, ktoré utvára dnešná pracovná etika. Táto predstava, jej hmlistosť, nás podľa Weeks môže znepokojovať – ono znepokojenie však skôr poukazuje na pôsobenie ideológie práce.

Aký status má všetko toto uvažovanie? Podľa Weeks je to uvažovaním utopickým. Vychádzajúc z Ernesta Blocha a ďalších tradícií utopizmu autorka chce utópiu brániť proti antiutopickému mysleniu. Antiutopickí myslitelia buď predpisovali racionalizmus (Popper) a betónovali poriadok studenej vojny, alebo už len realisticky, antiutopicky, opisovali dosiahnutý stav univerzalizácie liberálnej demokracie v roku 1989 (Fukuyama). Toto presvedčenie o neexistencii a nepotrebnosti alternatív je podľa Weeks potrebné prelomiť. Utopie majú dvojakú – kritickú aj afirmatívnu – funkciu; kritizujú existujúce a prefigurujú možné nové. Predovšetkým však vzbudzujú nádej vzdorujúcu fatalizmu a determinizmu. Weeks sa postupným výkladom o tradičných utópiách (Platónov štát, Moorova Utopia, Rousseauov prirodzený stav), ďalej kritických, sebareflexívnych, utópiách (sci-fi literatúra) a manifestoch (včítane feministických) dostáva k pojmu utopiekej požiadavky. Podľa Weeks je utopická požiadavka premostením medzi textom a činom, konkrétnou artikuláciou ukotvenou v súčasnosti predstavujúcou zlom v porovnaní s budúcnosťou. „Klást požiadavku znamená potvrdzovať prítomné túžby existujúcich subjektov: teraz chceme toto“ (s. 222).

The Problem with Work je komplexnou knihou, ktorá mieri k jadru veci. Súdiac z nepomeru medzi kapitálom a pracujúcimi, z „daní“, ktoré si práca vyberá na životoch žien a mužov, podozrieva ako hlavného vinníka práve prácu a naše presvedčenia o jej nenahraditeľnom mieste v našich životoch. Ak by ideológia práce bola len kapitalistickým trikom, ktorý by bolo možné poľahky politicky a ekonomicky ana-

směřuje k nárůstu sociální stratifikace, vzniku prekariátu atd., Wright ukazuje, že k těmto „utopiím“ již reálně dochází, ač v omezené míře, a apeluje na morální povinnost sociologie se jimi zabývat. Mezi příklady takových realizovaných utopií se objevila Wikipedie i Linux, které Wright používá jako ukázky jím upřednostňovaného způsobu podkopání a transformace současného kapitalismu. Zatímco tradičně se nabízejí především dvě cesty k tomuto cíli – zkrocení kapitalismu nebo jeho rozbití (taming/smashing), Wright preferuje třetí cestu: jeho postupnou erozi.

Druhá přednášející, Ngai Pun z Hongkongské polytechnické univerzity, se zaměřila na komunismus a konkrétně jeho podobu v Čínské lidové republice. Pun ostře vystoupila proti představě o konci komunismu, obvinila západní levici (jmenovitě především Perryho Andersona) ze zrady, neboť po vítězství kapitalismu a trhu v Evropě víceméně rezignovala na své pozice. Pun poté nastínila vlastní vizi možností prosazení komunismu nejen v Číně, ale i ve světě. Jádrem její přednášky představuje kritika politicko-historického vývoje Číny: Pun argumentuje, že nedošlo k ukončení třídního boje, ale pouze k jeho přesunutí do mocenského centra, tedy Komunistické strany Číny. Vyzývá proto k revoluci, která by daný stav změnila a zvrátila tak nastolený kurz otevírání Číny tržním mechanismům. Alternativou k současnému nerovnému světu je tak podle Pun komunismus inspirovaný maoistickými myšlenkami.

Závěrečný panel uzavřel filipínský kongresman, politický aktivista a sociolog Walden Bello. Ve svém příspěvku se zaměřil na hnutí za přerozdělení půdy a možnosti, klady a zápory vytváření koalic mezi politickým aktivismem a institucionalizovanou politikou. Poukázal na nedostatečnost pouhého prosazení zákonných úprav při absenci politické vůle pro jejich uplatnění právě na příkladu nedotažené pozemkové reformy. Zároveň varoval před současnými protikorupčními snahami, neboť je možné je interpretovat jako pou-

lyzovať a na tejto analýze vybudovať protipohyb, bolo by možno všetko jednoduchšie. Práca vytvára, ako pripomína Weeks, istú „etiku“, teda vzťah nás k sebe samým. Preto je schopnosť nášho myslenia „mimo prácu“ tak podstatne podvracaná. Podvracanie práce znamená aj desubjektiváciu, dezidentifikáciu – v spoločnosti práce, profesionalizmu, znamená „stratu tváre“. Hnutie proti práci však nemá byť podľa Weeks projektom individuálnej etiky, ale má usilovať o vytváranie koalície politiky. Bez kolektívnych politických subjektov a utopických požiadaviek nebude možné vládnucu pracovnú etiku rozpoznať.

Z prijatia knihy v zahraničí sa ukazuje, že na tento typ myslenia, ktoré usúvzťažňuje marxistické myslenie hlavného prúdu s feministickým, oživuje históriu hnutí, ktoré vyzerali byť prekonané ako výstrelky „divokých šesťdesiatych“, čakali mnohé a mnohí. Kniha pochopiteľne čitateľke „problém s pracou“ sprostredkuje najlepšie ako celok, dá sa však čítať aj po častiach. Veľmi objasňujúci je napríklad výklad Weeks o hnutí za mzdy za prácu v domácnosti. Prvá kapitola mapujúca antinómie pracovnej etiky vychádza v slovenskom preklade na konci roku 2014 v publikácii venujúcej sa rodu a práci (vydavateľkou je Aspekt).

ŽENY, KRIZE A ÚSPORNÁ OPATŘENÍ / LENKA FORMÁNKOVÁ

KARAMESSINI, MARIA, RUBERY, JILL (EDS.). 2013. *WOMEN AND AUSTERITY. THE ECONOMIC CRISIS AND THE FUTURE FOR GENDER EQUALITY*. OXFORD: ROUTLEDGE.

Kniha *Ženy a úsporná opatření* (Women and Austerity) editovaná Mariou Karamessini a Jill Rubery predstavuje na pôde genderových štúdií ojedinelý počin. Dôvodů je hned niekoľko. Za prvé sa jedná o prvú systematickú knižnú shrnutú krízového vývoje genderovou optikou. A to preto, že dopady ekonomických kríz sú výrazne genderované a majú zásadné rozdielne dopady na ekonomickú situáciu u mužů a u žien (viz Walby 2009). Za druhé sa jedná o systematizáciu poznatkov o krízi spracovanou ze sociologického hľadiska, pričom súčasne ekonomická kríza býva najčastejšie rámovaná ekonomickými teoriami. Za tretie prináša kniha komplexný pohľad na krízový vývoj od počiatku krízy v roku 2008 až do roku 2012, pretože zahŕňa ako analýzu trhu práce, tak analýzu politických opatření, a ďalej kombinuje analýzu vývoje v celej Európe s hĺbkovou prípadovou štúdiou osmi evropských zemí a USA. Za štvrté sa jedná o kolek-

ci textů zpracovaných špičkovými odborníky a odbornicemi na oblasť trhu práce a genderových štúdií. Celkom sa na publikáciu podieľalo dvacet autorek a autorů, mnoho z nich zastáva expertnú pozíciu v Európskej sieti genderových expertů a expertek (ENEGE). V rámci tejto siete bola v roku 2013 publikovaná prvá prehľadová štúdia o vývoji krízy v oblasti EÚ z pohľadu genderu. Hlavná koordinátorka siete ENEGE, Francesca Bettio, sa na recenzovanú knihu podieľala.

Recenzovaná publikácia je veľmi rozsáhlá, obsahuje 16 kapitol, ktoré sú rozdelené do troch tematických častí. Prvá časť prináša teoretické rámovanie a konceptuálny zakotvenie pre jednotlivé národné štúdie prezentované v nasledujúcej časti knihy. V sekcii venovanej prípadovým štúdiám je najprve kapitola venovaná vývoji krízy v Európskej únii a potom sú predstavené prípadové štúdie vývoje krízy v USA akožto ohniska krízy a dvom zemi, ktoré sa stali centrom krízy

hou snahu o vylepšenie neoliberalizmu spíše než kritiku jeho globálního působení. Jím navrhované překročení stávajícího nerovného globálního nastavení spočívá v nutnosti dialogu politické a aktivistické sféry, přičemž výrazných úspěchů (na Filipínách např. zamezení přijetí protipotravního zákona) je možné dosáhnout i v nepříznivých podmínkách.

Na závěr byla do funkce uvedena nová prezidentka ISA, Margaret Abraham. Do čela ISA se tak dostává dosavadní viceprezidentka, která se odborně dlouhodobě zaměřuje na globalizaci a průsečík etnicity a genderu (mimo jiné se soustředí na roli, kterou gender hraje v rozvoji a rozvojové pomoci, ale i na domácí násilí) i na jihoasijskou diasporu v USA. Lze předpokládat, že Abraham nebude pouze pokračovat v kurzu veřejné sociologie, ale obohatí jej o výrazný feministický rozměr (mimo jiné získala v roce 2013 cenu neziskové organizace Sociologists for Women za feministický aktivismus) a zaměření na konkrétní globální sociální problémy, jež může sociologie pomoci řešit.

Co se týče samotné konference, bylo možné zaměřit se na jedno konkrétní téma (např. ženy ve společnosti, historická či vizuální sociologie atp.) nebo sledovat, jakým způsobem (a zda) spolu jednotlivé sekce souvisejí. Zaměřila jsem se především na tři oblasti – roli emocí v soudobých sociálních hnutích, pedagogiku a překlad, vždy s ohledem na gender a feministická studia.

Studium sociálních hnutí představovalo z logiky zaměření celého kongresu jedno z klíčových témat, takže bylo možné věnovat pozornost i relativně menšinovým tématům, jakým role emocí v sociálních hnutích stále do určité míry je. Panelu předsedal James Jasper specializující se na možnosti analýzy moci v protestech a mezi příspěvky vynikla zejména analýza globálního hnutí za spravedlnost v Itálii, Německu a Polsku od Prisky Daphi z Frankfurtu nad Mohanem. Daphi používá rozlišení na vnitřní hranice hnutí (mezi různými aktivistickými skupinami usilujícími o společný cíl) a vnějšími hranicemi vůči okolí a především vůči jejich odpůrcům. Zjistila, že zatímco v Itálii i Německu jsou takové vnitřní hranice spojeny s pozitivními emocemi (ocenění odlišnosti jako nutné pro